

СУЧАСНІ ПОЛІТИЧНІ ІНСТИТУТИ ТА ПРОЦЕСИ

УДК 323.22:321.01(477)

ПОЛІТИЧНА КОНКУРЕНЦІЯ ТА СУСПІЛЬНА КОНФРОНТАЦІЯ В УКРАЇНІ: ПРИЧИНИ, ПРОЯВИ, КАТАЛІЗАТОРИ

Кочубей Л. О., д. політ. н., професор, провідний науковий співробітник Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України

Кочубей Л. О. Політична конкуренція та суспільна конфронтація в Україні: причини, прояви, каталізатори

Розкрито сутність політичної конкуренції як однієї із вагомих характеристик якості демократичного процесу. Проаналізовано бангатопартійність, мотиви політичної участі, загрозливі наслідки політичного маніпулювання суспільною свідомістю та суспільними настроями, дисбаланси у політичній системі: інституціональний та функціональний прояви. Стверджується, на основі конкретних прикладів, що на сьогодні в нашому суспільстві бракує очевидних ознак переходу від конфронтаційного протистояння до діалогу та компромісу між інтересами. Доводиться, що непроста суспільно-економічна ситуація, падіння доходів населення, численні помилки влади в проведенні державної політики і здійсненні ключових реформ призвели до посилення таких явищ, як зниження довіри до провідних політичних партій і зростання підтримки відверто популістської риторики. Акцентовано увагу на тому, що політичний процес постійно супроводжується кризовими явищами, будь-яка серйозна політична криза одразу перетворюється на колективну тему для обговорення, включається у сферу загальносуспільного політичного дискурсу.

Ключові слова: політична конкуренція, суспільна конфронтація, політична участь, влада, опозиція, Україна
Kochubei L. O. Political competition and social confrontation in Ukraine: causes, manifestations, catalysts

The essence of political competition is revealed as one of the important characteristics of the quality of the democratic process. The multiparty system, the motives of political participation, the threatening consequences of political manipulation of social consciousness and social sentiment, and imbalances in the political system: institutional and functional manifestations are analyzed. It is alleged, on the basis of concrete examples, that today in our society there is a lack of obvious signs of the transition from confrontational confrontation to dialogue and compromise between interests. It turns out that the uneasy socio-economic situation, falling incomes, numerous mistakes of power in public policy and the implementation of key reforms have led to an increase in such phenomena as the decline in trust in leading political parties and the growth of support for frankly populist rhetoric. The emphasis is placed on the fact that the political process is constantly accompanied by crises, any serious political crisis immediately becomes a collective topic for discussion, and is included in the sphere of public political discourse.

Key words: political competition, public confrontation, political participation, power, opposition, Ukraine

За умов демократичних перетворень політична конкуренція є одним із найважливіших інститутів. Конкуренція політична (від. лат. *concurrentia* – суперництво, змагання) – специфічна форма політичної взаємодії, в якій суб'єкти політики правовими і неправовими засобами змагаються за владу [1, с.351]. Розвитку політичної конкуренції сприяють такі фактори, як регіональні традиції конкуренції; наявність дієздатних політиків, що можуть скласти конкуренцію діючій владі; наявність розвинутого медіа-ринку незалежних ЗМІ; високий науковий та інтелектуальний потенціал; діяльність громадських організацій та рухів як елементів громадянського суспільства тощо. Проте, увага науковців зосереджується переважно на вивченні основних соціально-політичних чинників негативних явищ у сфері політичної конкуренції. Водночас у вітчизняній політологічній науці дотепер не знайшли відображення спеціальні дослідження, які б розкривали сутність політичної конкуренції як найважливішої характеристики якості демократичного процесу. Політична система, що нині формується в Україні, лише тоді стане стабільною й ефективною, коли буде здатною розв'язати низку проблем, що з них одне із ключових місць належить подоланню суспільної конфронтації в Україні. У зв'язку з цим, метою даної статті є: розкрити сутність політичної конкуренції як однієї із вагомих характеристик якості демократичного процесу.

В Україні щодо цього становище є надзвичайно складним. Протягом значного періоду історичного розвитку під впливом внутрішніх та зовнішніх умов тут склалася конфронтаційна політична культура, яка й нині значною мірою притаманна українському суспільству. Конфронтація та нетерпимість постійно відтворюються в різних гілках і рівнях влади та суспільства. Як свідчить досвід останніх років, така практика не створює перспектив для функціонування демократії, а проте, поки що в нашому суспільстві бракує очевидних ознак переходу від конфронтаційного протистояння до діалогу та компромісу між інтересами.

Багатопартійність – межі розумного. Політичний спектр партій [2] (на сьогодні в Україні 352, зареєстрованих Мінюстом станом на 18 січня 2017 р.) є загрозою постійного загострення конфронтації в українському політикумі. Кількість політичних партій в Україні перевищує норму. Багатопартійність перевершила себе.

Більшість (70%) громадян вважають, що партії потрібні для нормального розвитку України як держави. 14% вважають партії непотрібними, 16% не змогли відповісти. За регіональною ознакою найбільше партії вважають потрібними на Заході (78%), найменше – на Півдні (60%). 42% опитаних вважають, що Україні потрібна багатопартійна система, і стільки ж громадян вважають її непотрібною. Від 2001р. ставлення громадян до багатопартійності зазнавало періодичних змін: від 2001р. до 2003р. підтримка багатопартійності зростала, від 2003р. до 2010р. – зменшувалася, від 2010р. до 2014р. – знову зростала, від листопада 2014р. почався новий спад. Порівняно з листопадом 2014р., частка респондентів, які вважають багатопартійну систему необхідною, зменшилася з 56% до 41%. Відносна більшість (47%) респондентів вважають, що в Україні має бути від 2 до 5 партій, 19% опитаних – що від 5 до 10, 11% вважають, що партія має бути одна. Порівняно з груднем 2009 р., помітним є зростання частки респондентів, які вважають, що партій має бути від 5 до 10, і зменшення частки прихильників однопартійності [3, с.158].

На відміну від громадян, серед експертів абсолютна більшість визнають необхідність існування в Україні багатопартійної системи. Стосовно кількості партій думки експертів розділилися: приблизно рівні частки вважають, що має бути, відповідно, до п'яти партій, та від 5 до 10 партій, дещо менше – що партій має бути від 10 до 20 [3, с.248].

При цьому лише 8% експертів вважають, що партії в Україні розвиватимуться як ідеологічні. 37% вважають, що партії розвиватимуться як прагматичні, а їх програмні документи базуватимуться на прагненні відповідати потребам і запитам якомога більшого кола виборців. Половина експертів думають, що в Україні будуть партії обох типів [3, с.283].

На думку одного з провідних дослідників партій Ю.Шведи, має бути система, яка охоплює більш ніж дві сильні партії, але жодна з них у парламенті не набирає такої кількості мандатів, яка б давала їй можливість керувати самостійно. Це змушуватиме партії шукати між собою компроміс, укладати коаліції з метою формування уряду. Це дає можливість політичним партіям точніше орієнтуватися на інтереси певних соціальних груп (у тому числі і радикальних) [4].

Суспільний протестний рух 2013-2014рр., що призвів до подій, відомих як Революція Гідності, анексія Криму та початок збройної агресії РФ проти України, значні світоглядні зміни в суспільстві, спричинили значне переформатування наявної партійної системи, в якій змінилися суб'єкти – політичні партії, відносини між ними, виникли нові лінії розмежування. Важливою особливістю цього періоду стало зростання впливу громадянського суспільства на ситуацію у цілому і на політику, а відтак – і на політичні партії. Цей вплив виявився у створенні нових політичних сил на основі організацій громадянського суспільства та інкорпорації його представників до органів влади, що стало однією з найбільш характерних нових рис еволюції партійної системи. На думку Ж. Сороса (грунтовний аналітичний огляд, представлений «The New Russia, the New Ukraine, and Europe's Future»), [5] нова Україна в багатьох розуміннях – протилежна старій державі. Це унікальний експеримент демократії, який підтримується духом волонтерства. Такий настрій вперше проявився на Майдані і живе надалі. Унікальним його робить те, що він виражається не лише воротьбі, але й в конструктивній роботі.

Водночас, непроста суспільно-економічна ситуація, падіння доходів населення, численні помилки влади в проведенні державної політики і здійсненні ключових реформ призвели до посилення таких явищ, як зниження довіри до провідних політичних партій і зростання підтримки відверто популістської риторики.

Мотиви політичної участі – тих, хто виборює владу і носія влади. Політична конкуренція може існувати і розвиватись лише в демократичних суспільствах, при цьому її характер і специфіка залежать від обраної моделі демократії. Як наслідок, від результатів взаємодії «груп ризику», їх «вільної гри» залежить і формування механізму політичної влади та прийняття урядових рішень. Найбільш впливовим представником теорії «плюралістичної демократії» є американський політолог Р.Даль, який спільно з Ч.Ліндбломом запропонував використовувати для визначення інституційних демократичних рішень поняття «поліархії», що, на відміну від «демократії», тобто «влади всіх», означає «владу багатьох». Цей політичний порядок спирається на кілька основних інститутів, головним з яких є політична конкуренція і участь. [6, с.84]

Загальна політична інертність населення, брак бажання безпо середньо «заходити» на політичне поле для взаємодії з владою і скористатися для цього легальними формами політичної участі засвідчує масове уподобання того, що називається «вербальною політикою» [7, с.85].

Ще 2012 р. фахівці зазначали, що «Суспільство, хоча й повільно, але розвивається у більш-менш позитивному напрямі, однак якщо розвиток триватиме такими темпами, то на побудову нового суспільства піде не одне покоління громадян» [8].

Мотиви політичної участі тих, хто виборює владу інколи дещо відрізняються від мотивів носія влади – народу, що в першу чергу залежить від менталітету самого народу та особисто від учасників змагань за владу. Що ж до мотивів політичної участі представників української влади, варто зазначити, що у суспільстві сформулювався певний стереотип щодо цих мотивів: захистити власні інтереси, це збереження своїх капіталів, збагачення за рахунок державного бюджету, кар'єра, отримання депутатської недоторканності тощо. Крім того, необхідно зауважити, що впродовж всього періоду незалежності Україна серйозно потерпала від корумпованості владних інститутів. Необхідно визнати, що політичний режим в Україні практично не змінився і зберігає умови для існування корупції, яка є системною і використовується як ефективний інструмент для досягнення цілей. Хоча

деякий оптимізм викликає той факт, що питання боротьби з корупцією знаходиться у фокусі уваги громадян і стало серйозним механізмом впливу на українську владу західних партнерів і кредиторів [9]

Політичну пасивність, різке зниження політичної участі людей зумовлюють нестатки, життєві клопоти й труднощі, злидні, безнадійність спроб змінити життя на краще.

Тільки в насправді демократичній країні борці за владу віддзеркалюють волю народу, як під час боротьби, так і після неї. Україна завжди була країною, де політична участь громадян була на найвищому рівні. За більш як 25 років незалежності Україна пережила як мінімум три масштабних суспільно-політичних потрясіння, що супроводжувалися громадським протистоянням, масовими акціями протесту проти влади (акції “Україна без Кучми” у 2000-2001рр., Помаранчева революція 2004-2005рр., Революція Гідності 2013-2014рр.), остання з яких стала безпрецедентною за своїми трагічними наслідками, але найбільшою за масштабами добровільної мобілізації населення під час війни на Донбасі. Ще більший рівень національної свідомості та політичної участі зріс в українців після зазначених подій.

Політична участь – це інструмент впливу на прийняття політичних рішень, за допомогою якого громадяни реалізують свої цілі. На думку сучасних дослідників, політичною участю дії, за допомогою яких рядові члени будь-якої політичної системи впливають, або намагаються впливати на результати її діяльності. Політична участь це міра залученості індивідів в існуючу структуру владних відносин всередині соціально-політичної спільноти, яка передбачає можливість впливу громадськості на перебіг соціально-політичних процесів у суспільстві, та на формування владних політичних структур [10].

Форми політичної участі розрізняються за своєю спрямованістю. Наприклад, протестна активність, як правило, дуже конфліктна, може зробити сильний тиск на владу і вимагає певної кооперації з боку учасників.

Влада і опозиція. В сучасній Україні спостерігається брак довіри і до влади, і до опозиції. У перекладі з латинської мови слово «опозиція» означає протистояння, протидію, спротив. Опозиція – це організована група суб’єктів, які на основі спільного інтересу ведуть боротьбу різними доступними засобами за можливість володіння домінуючим політичним ресурсом та, залежно від форми функціонування, може набувати таких ознак, як системність та інституційність [11, с.72].

Політична опозиція є альтернативною владою зі своїм набором смислових політичних кодів. Як тільки її смислові коди обираються більшістю у суспільстві, вони перетворюються на владу і відразу стає вразливою для критики меншості. Політичні засади діяльності опозиції пов’язані з правом громадян на конвенційну політичну участь і заборону, запобігання неконвенційних форм участі. Тут критерієм можливості чи неможливості застосування тієї чи іншої форми є захоплення влади, присвоєння владних повноважень, зміна політичного устрою. Всі три засади діяльності політичної опозиції тісно пов’язані між собою.

На думку більшості (55,3%) експертів, відносини між владою та опозицією оцінюються як відкрита конфронтація. 15,5% експертів у цих відносинах не вбачають ні конфронтації, ні співпраці. Більшість (52,4%) експертів покладають відповідальність за неконструктивний стан відносин на обидві сторони. Понад третину (35%) експертів покладають відповідальність на владу, 9,7% – на опозицію. На думку майже половини (48,5%) експертів, права опозиції в Україні не захищені, протилежної думки дотримуються 16,5%. Третина опитаних вважають, що вони захищені частково.

Найбільшою мірою, за оцінками експертів, порушуються права опозиції на вільний доступ до ЗМІ (відзначають 48,5% експертів), на публічну політичну діяльність серед населення, на організацію масових акцій (42,7%), на обіймання частини керівних посад у Парламенті (40,8%). Обмеження права на участь у виборах відзначили 18,4% експертів. 16,5% експертів вважають, що не порушуються жодні права опозиції. Захист прав опозиції, на думку експертів, найбільше залежить від прийняття спеціальних законодавчих актів про опозицію та загального рівня політичної культури в країні (ці варіанти обрали по 30% експертів). Майже однакові частки експертів пов’язують цей захист з політичною волею вищого керівництва держави (17,5%) та здатності самої опозиції захистити власні права (16,5%) [3, с.261].

На думку більшості (52,4%) експертів, нинішня влада в Україні в першу чергу захищає інтереси великого українського капіталу. Значно менші частки опитаних відзначили, що влада захищає інтереси всієї України (14,6%), російського капіталу та тіншового бізнесу (6,8% і 5,8%, відповідно). Лише 1% експертів вважають, що влада захищає інтереси простих громадян України. Політичні партії в Україні, на думку експертів, насамперед служать інтересам фінансових і бізнесових структур (74,8%), партійних лідерів (58,3%). Значно менше експертів обрали варіанти «державної влади» – 21,4% і «виборців» – 17,5%. За сукупним індексом ресурсів політичні сили розташувалися наступним чином: Партія регіонів, БЮТ, «Фронт змін», КПУ і ВО «Свобода», «Сильна Україна», Блок Литвина, «Наша Україна», Партія «УДАР», «Громадянська позиція», ПСПУ. Партія регіонів посіла перше місце за усіма видами ресурсів, крім ідеологічного, де вона має рівні оцінки з БЮТ і менші, ніж КПУ і ВО «Свобода». БЮТ має другі позиції за всіма видами ресурсів, крім адміністративного, де поступається ПР, Блоку Литвина, «Сильній Україні», та ідеологічного (поступається КПУ та «Свободі»). За наявністю організаційних, фінансових, медіа, кадрових, PR-ресурсів експерти найвище оцінили ПР, БЮТ і «Фронт змін», адміністративного – ПР, Блок Литвина та «Сильну Україну», ідеологічного – КПУ, «Свободу», БЮТ і ПР. Оцінки експертів свідчать, що рівень володіння політичними силами всіма видами ресурсів, крім адміністративного, безпосередньо не залежить від перебування цієї сили при владі чи в опозиції. Виняток становить лише Партія регіонів, яка суттєво випереджала за більшістю видів ресурсів усі інші партії, як опозиційні, так і провладні. Очевидно, в даному разі йдеться про утвердження ПР як одноосібної «партії влади» [3, с.250].

Абсолютна більшість (98,1%) експертів вважають, що опозиція є необхідною для нормальної життєдіяльності суспільства, а тому держава має гарантувати її права [3; с.252]. Серед критеріїв опозиційності

найбільші частки експертів визначили публічну незгоду з політикою Президента та виконавчої влади (66%) і невходження до складу пропрезидентської більшості у Верховній Раді (65%). Значущим критерієм (38% експертів) визнано також відсутність представників партій у президентських структурах, Уряді, керівництві місцевих держадміністрацій. Інші критерії (вимоги зміни Президента та відставки Уряду, координація дій з іншими опозиційними силами) обрали менші частки експертів [3, с.253].

Загрозливі наслідки політичного маніпулювання суспільною свідомістю та суспільними настроями. Маніпулятивні технології інформаційно-комунікативного впливу – сукупність методів, процесів і засобів, інтегрованих з метою прихованого збудження в іншій людині намірів, які не збігаються з її реальними бажаннями [12, с.214].

Політичне маніпулювання загострюється у зв'язку із появою нових інформаційних технологій, що у свою чергу призводить до збільшення кількості інформаційних потоків і нових знань.

Політичний процес постійно супроводжується кризовими явищами, оскільки політика передбачає наявність постійного зіткнення інтересів індивідів та великих соціальних груп, будь-яка серйозна політична криза одразу перетворюється на колективну тему для обговорення, включається у сферу загальносуспільного політичного дискурсу, перетворюючись на комунікативний феномен та наповнює інформаційний простір судженнями суспільства, припущеннями лідерів думок, розслідуваннями журналістів, хибною інтерпретацією зацікавлених сторін [13].

Технологія інформаційної блокади, що активно застосовувалась під час анексії Криму, була спрямована на формування інформаційного вакууму для українських засобів масової інформації в АРК з метою безальтернативного подання фактів про події в Україні та Криму, забезпечуючи єдину інтерпретацію подій [14]. Використання медіаторів – «лідерів думок» – стало одним з найбільш популярних прийомів кремлівських ЗМІ. В якості медіаторів у різних ситуаціях і для різних соціальних груп і прошарків виступали неформальні лідери, політичні діячі, представники релігійних конфесій, діячі культури, науки, мистецтва, спортсмени, військові – для кожної категорії населення обирався свій авторитет.

Сам масштабний конфлікт, укрупнення політичних сил, їх поділ на два ворогуючих табори, увиразнення їхніх ідеологічних і програмних позицій – це такі ж фундаментальні складові становлення політичної нації, як громадянська самоідентифікація і правова уніфікація соціального простору. Характерними ознаками таких поділів є своєрідні «кодекси» писаних і неписаних правил боротьби, а також наповнення семантики протидіючих тенденцій, аж до їхнього символічного оформлення і поширення як громадянського маркування («помаранчеві» й «біло-блакитні»), «бандерівці» й «колароди») [15, с.126].

Завдяки потужному інформаційному впливу з боку агресора, пересічні громадяни Слов'янська, Краматорська, Маріуполя, Донецька та інших міст сходу довіряли пропагандистським матеріалам бойовиків та протидіяли українським військовим [16]. Ці процеси побудови «сепаратистської державності» відбувалися за масштабної військової, матеріальної, інформаційної допомоги і координації Російської Федерації [17].

Через реалізацію таких заходів держава матиме змогу поступово перейти від урядових комунікацій у форматі «бити в дзвони» до випереджувального формату: формування власного «порядку денного» в інформаційному просторі держави і світу, проведення випереджувальних заходів нейтралізації інформаційних загроз, підтримання прозорого та дієвого діалогу з основними цільовими аудиторіями [18].

Дисбаланси у політичній системі: інституціональний та функціональний прояви. Політична система, що виникла за даних умов, може бути визначена як багатоукладна, різнорівнева, маніпулятивна, корпоративна демократія з переважаючими тінювими і позаінституційними важелів і противаг [15, с.117]. «Гібридність» – іменник, похідний від терміна «гібрид» (з лат.: hybrida – помісь), яким означають результат природного або штучного схрещування генетично відмінних форм.

Від виборів до виборів актуалізуються наміри змінити конституційну модель владних відносин та розмірковують про можливі варіанти законодавчого розв'язання проблем, усунення яких сприятиме оптимізації системи політичної влади в країні. Найгостріші політичні й правові дискусії відбуваються довкола посади Президента України [19].

У підсумку була сформована гібридна суспільно-політична дійсність, елементи якої були пов'язані системою взаємних стримувань і противаг, наділена значним потенціалом нестабільності, але водночас дуже інертна щодо можливостей трансформації. Динаміка цієї політичної конструкції визначалася ситуативним співвідношенням сил на політичній арені, а також набуттям тими чи іншими акторами політики нових адаптаційних характеристик [15, с.113].

Досвід функціонування вітчизняної політико-владної моделі виявив дві найбільші вади властивої їй гібридності. Перша – невинувато великі повноваження і можливості, що їх здобуває переможець президентських перегонів. Від виборів до виборів змагання за президентство в Україні стає гострішим і брутальнішим. Таку динаміку найперше стимулюють конкурентні переваги, що їх здобуває певне олігархічне бізнес-угруповання, з яким пов'язаний той, хто обіймає найвищу і найвпливовішу посаду в державі. Становлення олігархічних угруповань в Україні відбувалося довкола певних виробничих, фінансово-економічних, сировинних та інших ресурсів – приватних, приватизованих, частково або повністю належних державі, і супроводжувалося корупційними домовленостями з чиновниками; створенням, придбанням і взяттям під контроль телевізійних та інших засобів масової інформації і комунікації; утворенням і узалежненням потрібних для впливу на формування складу та функціонування центральної і місцевих влад партійних та квазі-партійних проектів тощо. Відтак саме ці угруповання стали найвпливовішими учасниками виборів усіх видів і рівнів. Для кожного з них успіх «свого» кандидата означав, що «переможець отримає все», а невдача спричинить неминучі втрати. Саме втрати і загрози ще

більших втрат від поведінки «сім'ї» переможця президентських виборів 2010 р. спонукали окремих олігархів підтримати Революцію Гідності. Але те, що сталося, не стало для них уроком на майбутнє. Намагання утримати, здобути і використати президентський ресурс у власних інтересах тривають – зваба можливостей президентської гібридної влади надто велика. Ця зваба плумить інстинкт самозбереження від повторення пройденого, блокує усвідомлення того, що така бажана й очікувана перемога може обернутися втратою всього і всіма. Україна, українське суспільство, самі олігархи і весь правлячий клас країни навряд чи витримають чергову міжолігархічну війну хоча б тому, що вона стане другим фронтом російської агресії.

Друга вада гібридності української політичної влади полягає в тому, що закладене в Конституції дублювання повноважень і функцій виконавчої влади Президентом і урядом, повноважень законодавчої влади – Президентом і парламентом є найгіршим варіантом утілення принципу «стримувань і противаг» у системі владних відносин. Найкрасномовніше свідчення цього – ситуація, коли через незгоду між очільником держави і керівником уряду впродовж багатьох місяців в умовах збройного, інформаційного та іншого протистояння з Російською Федерацією у країні не призначалися голови обласних і районних державних адміністрацій. Подібні та інші латентні й публічні конфлікти між Президентом і Прем'єр-міністром відбувалися впродовж усіх минулих років і відбуваються досі [19].

Комунікація між державою і суспільством стає особливо важливою в такі періоди – коли доводиться кидати в бій усі наявні можливості для захисту країни. Однак, вдаючись до такого захисту, держава повинна чітко й зрозуміло пояснювати суспільству, чому це робиться, яка мета переслідується і як це приведе нас до кінцевого результату – перемоги (?) у гібридній війні. Це той єдиний шлях, який дасть можливість знайти адекватну новій реальності модель захисту держави. Саме цей діалог (метою якого є довіра суспільства – до держави, процедур, обраних представників, справедливості функціонування самого суспільства) постійно атакується супротивником. І захист від цих атак – у т.ч. в ефективній комунікації. Не тільки всередині країни, а й між партнерами у протистоянні гібридній агресії [20].

Нормальному ж розвитку конкуренції перешкоджають такі фактори, як відсутність сильних політичних партій і політичних лідерів, здатних вести між собою рівноцінну боротьбу за здобуття і розподіл влади, що заважає представництву реальних інтересів різних верств населення у владі; відсутність сильних громадських організацій, здатних захищати свої інтереси на різних рівнях влади; монополізація інформаційного простору керівною верхівкою, залежність ЗМІ від влади та олігархічних угруповань і, як наслідок, можливість формування «потрібної, правильної» громадської думки; велика концентрація фінансових, інформаційних та владних ресурсів в олігархічних угрупованнях, що надає їй можливість впливати на результати політичної діяльності через підкуп партій та ЗМІ; використання адмінресурсу під час виборчих кампаній; слабозрозвинений середній клас; домінанта страху у масовій свідомості перед жорстокими правилами конкурентної боротьби, сприйняття їх як загрози для національних інтеграції тощо. Внаслідок дії цих факторів відбувається погіршення відносин сторін політичної взаємодії, загострюється політична ситуація і збільшується непередбачуваність її розвитку, втрачається керованість нею, що спричинює політичну кризу [1, с.351].

Бібліографічний список:

1. Політична енциклопедія / За ред. Ю.Левенця. – К.: Парлам. вид-во, 2012. – 808 с.
2. Політичні партії. – Департамент державної реєстрації та нотаріату Міністерства юстиції України. ВІДОМОСТІ щодо зареєстрованих у встановленому законом порядку політичних партій станом на 18 січня 2017 року // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ddr.minjust.gov.ua/uk/ca9c78cf6b6ee6db5c05f0604acdbdec/politychni_partiyi/
3. Політичні партії і партійна система України в оцінках громадян // Трансформація партійної системи: український досвід у європейському контексті / За ред. Ю.Якименка. – Київ: Центр Разумкова, 2017. – 428 с.
4. Шведа Ю. Багатопартійна система / Ю.Шведа [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://yuriy-shveda.com.ua/en/communion/partiyiny-systemy/968-multi-party-.html>
5. George Soros. The new Russia, the new Ukraine, and Europe's future. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ecfr.eu/article/commentary_the_new_russia_the_new_ukraine_and_europes_future417
6. Даль Р. Введение в теорию демократии / Р. Даль. – М.: Наука, 1992. – С.84.
7. Держава і суспільство в Україні: історія і сучасність / За ред. д.і.н. О.М.Майбороди – К.: ІПіЕНД ім. І.Ф.Кураса НАН України, 2013. – С.85.
8. Українське суспільство в шоці чи в шоколаді? // Дзеркало тижня. – 2012. – 3 серпня.
9. Маркеева О. Коррупция как угроза национальной безопасности // Українські діалоги: Корупція в Україні: причини, стан, наслідки. – 2015. – листопад-грудень. – С.28-37.
10. Нуждін С.Є. Політична участь як об'єкт соціологічного дослідження. Сутність та основні форми політичної участі / С.Нуждін / Київський національний університет імені Тараса Шевченка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apspp_2013_4_11
11. Політична влада і опозиція в Україні: порівняльний аналіз із зарубіжними країнами [Монографія] / За заг.ред. Ф.М.Рудича. – К.: ІПіЕНД ім.І.Ф.Кураса НАН України. – 2016. – 488 с.
12. Гулай В. Розгортання «гібридної» війни Російської Федерації в умовах системної кризи державної організації України: інформаційно-комунікативні аспекти / В. Гулай // Україна в системі змін парадигми світопорядку ХХ–ХХІ століть: монографія / [наук. ред. О. О. Салати]. – Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2016. – С.233-244.
13. Олещук П. Кризові комунікації у політичному дискурсі [Електронний ресурс] / П. Олещук // Освіта регіону. Серія: Політологія, психологія, комунікації. – 2013. – Режим доступу: <http://social-science.com.ua/article/304>

14. В информпространстве Крыма не осталось неугодных к оккупационным властям СМИ – правозащитники. – 2015. – лютий. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://interfax.com.ua/news/general/248113.html>
15. Розумний М. М. Виклики національного самовизначення : монографія / М. М. Розумний. – К. : НІСД, 2016. – 196 с.
16. Информационно-психологическая война. Восточный фронт. – 2014. – червень. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://argumentua.com/stati/informatsionno-psikhologicheskaya-voyna-vostochnyi-front>
17. Специалисты РФ проводят на Донбассе информационно-психологические операции. – 2015. – квітень. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.facenews.ua/news/2015/269209/>
18. Попова Т. Криза урядових комунікацій в Україні. Про деякі причини і деякі пропозиції. – 2017. – квітень. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.radiosvoboda.org/a/28437716.html>
19. Котигоренко В. Про гібридність і дегібридизацію політичної влади в Україні / В. Котигоренко // Дзеркало тижня. – 2017. – №24. – 24-30 червня.
20. Горбулін В. Цінності суспільства" і "гібридний мир": криза моделі захисту / В. Горбулін // Дзеркало тижня. – 2017. – №24. – 24-30 червня.

УДК 32.019.5+321:316.483

ВИКОРИСТАННЯ МОВНО-МАНІПУЛЯТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА РІЗНИХ ЕТАПАХ ПОЛІТИЧНОГО КОНФЛІКТУ

**Наумкіна С. М., д. політ. н., професор, завідувач кафедри політичних наук і права Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»,
Дяченко О. В., ст. викладач кафедри видавничої справи та редагування Одеського національного університету імені І. І. Мечникова (Україна)**

Наумкіна С. М., Дяченко О. В. Використання мовно-маніпулятивних технологій на різних етапах політичного конфлікту

Метою статті є аналіз особливостей застосування мовно-маніпулятивного впливу в ході назрівання, протікання та вирішення політичного конфлікту. Аналіз використання мовно-маніпулятивних технологій під час політичного конфлікту проведено з використанням діалектичного методу, аналізу та синтезу, порівняння та структурно-функціонального методу. Розглянуті особливості мовно-маніпулятивного впливу у передконфліктній стадії. Визначені мовні маніпулятивні стратегії та прийоми, що використовуються в стадії розвитку конфлікту. З'ясовані методи маніпулятивного впливу на постконфліктній стадії.

Ключові слова: політичне маніпулювання, мовно-маніпулятивні технології, політичний конфлікт, військовий конфлікт, стратегії та прийоми мовно-маніпулятивного впливу.

Naumkina S., Dyachenko O. Use of language manipulative technologies at various stages of a political conflict

The analysis of features of application of language manipulative influence during a maturing, courses and permissions of a political conflict is the aim of the article. The analysis of the language manipulative technologies used in a political conflict is carried out with use of a dialectic method, the analysis and synthesis, comparative and a structurally functional method. Features of cultural and manipulative influence in a pre-stage were considered. The language manipulative strategy and receptions used in a stage of development of the conflict were defined.

Key words: political manipulation, language manipulative technologies, political conflict, military conflict, strategy and methods of language manipulative influence.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Політичний конфлікт являє собою одну з найбільш небезпечних форм конфлікту, оскільки передбачає залучення великої кількості учасників та може викликати перехід до військової операції зі значними людськими жертвами. Отже аналіз особливостей, відмінних рис та стадій становлення, протікання, врегулювання та вирішення конфлікту представляє значний науковий інтерес. Аналіз мовно-маніпулятивного впливу на різних етапах протікання політичного конфлікту дасть змогу краще зрозуміти його сутність та фактори, що сприяють як його загостренню, так згортанню та вирішенню, що обумовлює актуальність обраної теми дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження окремих аспектів застосування мовно-маніпулятивного впливу, в тому числі в політичній сфері провели в своїх наукових працях Р. Бахем, Р. Блакар, Д. Болінджер, К. Головинський, К. Горюнов, Є. Кіктева, І. Рогозіна, А. Стриженко, Є. Ширяєв та інші. Комплексному аналізу сутності політичної мови як засобу маніпулятивного впливу присвятила своє дослідження вітчизняна дослідниця В. Петренко [1].